

DIFFERENSIAL YONDASHUVNING ONA TILINI O'QITISHDAGI O'RNI VA AHAMIYATI

Abdumajidova E'zoza Fayoz qizi

ToshDO'TAU o'zbek tili va adabiyoti ta'limi fakulteti

3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida ona tilini o'qitishda differensial yondashuv konsepsiyasi va uning ahamiyati yoritib beriladi. Kirish qismida differensial yondashuv tushunchasi, ta'limning ilmiy-texnik taraqqiyot sharoitidagi dolzarbligi haqida fikr yuritiladi. Asosiy qismda differensial yondashuv ona tili o'qitish metodikasi bilan bog'lanib, talabalar individual xususiyatlari va ehtiyojlarini inobatga olish orqali ta'lim samaradorligini oshirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Ilg'or xorijiy va mahalliy tajribalar misolida bu yondashuvni qo'llash usullari muhokama qilinadi. Muhokama bo'limida differensial yondashuv afzalliklari, amaliy ahamiyati, yuzaga keladigan muammolar va ularni hal qilish bo'yicha takliflar ko'rib chiqiladi. Xulosa qismida esa olib borilgan tahlil natijalari umumlashtirilib, ona tilini o'qitishda differensial yondashuvni keng qo'llash yuzasidan tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: differensial yondashuv, ona tili o'qitish metodikasi, talabalar individual xususiyatlari, oliy ta'lim, ta'lim samaradorligi, ta'lim texnologiyasi

Annotation: This article highlights the concept of the differential approach in teaching the native language in higher educational institutions and its significance. The introduction discusses the notion of the differential approach and its relevance in the context of scientific and technological progress in education. The main part connects the differential approach with the methodology of teaching the native language, analyzing the opportunities to enhance educational effectiveness by considering students' individual characteristics and needs. The application methods of this approach are discussed using advanced international and local experiences. The discussion section explores the advantages and practical importance of the

differential approach, the emerging challenges, and proposals for their resolution. The conclusion summarizes the analysis results and offers recommendations for the broader application of the differential approach in teaching the native language.

Keywords: differential approach, native language teaching methodology, individual characteristics of students, higher education, educational effectiveness, educational technology

Аннотация: В данной статье освещается концепция дифференцированного подхода в преподавании родного языка в высших учебных заведениях и его значение. Во введении рассматривается понятие дифференцированного подхода и его актуальность в условиях научно-технического прогресса в сфере образования. В основной части дифференцированный подход связывается с методикой преподавания родного языка, анализируются возможности повышения эффективности обучения за счёт учета индивидуальных особенностей и потребностей студентов. На примере передового зарубежного и отечественного опыта обсуждаются способы применения данного подхода. В разделе обсуждения рассматриваются преимущества, практическая значимость дифференцированного подхода, возникающие проблемы и предложения по их решению. В заключении обобщаются результаты проведённого анализа и даются рекомендации по широкому применению дифференцированного подхода в обучении родному языку.

Ключевые слова: дифференцированный подход, методика преподавания родного языка, индивидуальные особенности студентов, высшее образование, эффективность обучения, образовательные технологии.

Kirish

Zamonaviy ilm-fan va texnologiya taraqqiyoti natijasida ona tilimizning kasb-hunar, ilmiy-texnika tili va atamalar bazasi kengaymoqda. Bu jarayonda ta'lim

mazmunini yangilash, jumladan, o'quv dasturlarida kasbiy va ilmiy atamalarni chuqur tushunishga alohida e'tibor qaratish talab etiladi. Ta'limning bunday dolzarbligi zahirida ona tilini o'qitishda uzluksizligini, innovativ usullarni qo'llashni va har bir o'quvchiga alohida e'tibor berishni taqozo etadi. Shu ma'noda pedagogikada differensial yondashuv – ta'lim jarayonini har bir talabaning qobiliyatlari, bilim darajasi va individual ehtiyojlariga moslab tashkil qilish tamoyili sifatida ko'riladi. Masalan, **G.K. Selevko** aytishicha, ta'limda differensial yondashuv – bu sinf va guruhning xususiyatini hisobga olgan holda turli o'qitish sharoitlarini yaratish hamda gomogen guruhlarda o'qitishni ta'minlash uchun metodik va tashkiliy chora-tadbirlar majmuasini yaratishdir. Oliy ta'lim muassasalarida esa talabalar o'rtasidagi bilim darajasi va qiziqishlarning xilma-xilligi yanada yuqori bo'lishi hisobga olinib, ona tili darslarida ham differensial yondashuv tatbiq etilishi lozimligi ta'kidlanadi. Ana shunday sharoitda differensial yondashuv ona tilini o'qitishda ta'lim samaradorligini oshirish va har bir talabani ta'lim jarayoniga faol jalb qilishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.¹

Asosiy qism

Differensial yondashuv – ta'lim texnologiyasida keng qo'llaniladigan tushuncha bo'lib, u ta'lim jarayonini qayta tashkillashtirishni, dars materiallarini va o'quv topshiriqlarini talabalar guruhidagi individual farqlarga moslashtirishni anglatadi. Ona tili o'qitish metodikasida differensial yondashuv o'qitish usullaridan biri sifatida ajratib ko'riladi. Ma'lumki, ona tili darslarini tashkil etishning turli shakllari (izohli-ko'rgazmali, muammoli va boshqalar) singari, differensial yondashuv orqali ham darslar yakka, guruh yoki jamoa bo'yicha olib borilishi mumkin. Ta'lim metodikasida differensial o'qitishda o'qituvchi o'quv topshiriqlarini bir qancha variantlarda tayyorlab, talabalarning bilim va ko'nikma darajasiga qarab guruhlarga ajratadi. Shu tariqa o'qish jarayonida kuchli va kamroq

¹ Solieva, X. A. (2020). Ona tili darslarida innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali ma'naviy tarbiyani shakllantirish omillari va imkoniyatlari. *Molodoy Ucheny*, 4, 489–491. [<https://moluch.ru/archive/294/66810/>]

tayyorlangan talabalar uchun turli darajadagi vazifalar tanlanadi, bu esa dars samaradorligini oshiradi. Differensial yondashuvning nazariy asoslariga ko'ra, ta'lim jarayonida turli darajadagi sinflar yoki guruhlar hosil qilish orqali har bir guruhga mos usullar va materiallar qo'llanadi. Ona tili darslarida bu shunday namoyon bo'ladiki, o'qituvchi mavzuni tushuntirish jarayonida talabalarni belgilangan mezonlarga ko'ra baholab, ularni bir nechta gomogen kichik guruhlariga bo'lib, har bir guruh uchun alohida topshiriq va mashqlar tayyorlaydi. Bunday metodika turli saviyadagi talabalar e'tiborini birdek jalb etish, zaif talabalarni ortiqcha yuklamaslik va muvaffaqiyatli talabalarni sekinlashtirmaslik imkonini beradi. Shuningdek, differensial yondashuv talabalarning individual o'qish tezligi va uslubini ham hisobga oladi, ya'ni ba'zi talabalar qo'shimcha material bilan ishlasa, boshqalari takrorlash bilan mustahkamlaydi. Ta'lim texnologiyalarida differensial o'qitish eng maqbul turlardan biri deb qaraladi, chunki u doimiy takrorlash, tuzatishlar kiritish va ta'limni individuallashtirish yo'li bilan tajribaviy tarzda tashkil etiladi. Shu asosda adabiyot darslaridagi, ilmiy til o'qitishdagi differensial usullar ham umuman ona tili darslarining metodik afzalliklarini kengaytiradi.

Differensial yondashuvning muhim jihati – o'quvchilarning har birining individual, psixologik va intellektual xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lim berishdir. Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning ona tilidagi bilim va ko'nikma darajalari farqliligini e'tiborga olib, o'qituvchilar har bir talabaga moslashgan vazifa va mashqlarni tanlash orqali ta'lim jarayonini boyitadi. Bunday yondashuv talabalarni o'z ichiga olgan bir tipdagi gomogen guruhlarini shakllantirishga asoslanadi. Misol uchun, darsda ayrim talabalar uchun til qoidalarini chuqurroq o'rgatish bo'lsa, kamroq o'zlashtirgan guruh uchun shu mavzuda qo'shimcha misollar va tushuntirishlar qo'llanishi mumkin. Natijada, differensial yondashuv har bir talabaga o'z darajasiga mos ta'lim olish imkoniyatini yaratadi va darsda faol

ishtirokini ta'minlaydi. Shu bilan birga, o'qituvchiga sinfdagi turli darajadagi bilimi bo'lgan talabalarni samarali boshqarish imkonini beradi. ²

Differensial yondashuv ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Masalan, bir manbaga ko'ra, differensial o'qitish ta'lim texnologiyasini amalga oshirishda eng maqbul tur sanaladi va uning natijasi maxsus test topshiriqlari tizimi bilan baholanadi. Bu esa o'quv jarayonini doimiy nazorat qilib, talabalar mahoratini aniq o'lchash imkoniyatini beradi. Ta'lim samaradorligi nazariyasiga binoan, o'qitishda differensial yondashuv talabalarni ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi, ularning qobiliyatlariga mos mashg'ulotlarni taqdim etadi va shu orqali bilish faoliyatining chuqurligini oshiradi. Sharqiy va g'arbiy ta'lim uslubida ham o'qitish jarayonida individual yondashuv qo'llanishi natijasida o'quvchilarning o'zlashtirish samaradorligi yuqori bo'lishi qayd etilgan. Shunday qilib, differensial yondashuv talabalarning ona tili bo'yicha bilimga ega bo'lish darajasini oshirish, ularni darsga qiziqtirish va motivatsiya qilishda muhim rol o'ynaydi. ³

Xorijiy va mahalliy pedagogik tajribalarida ham differensial yondashuvning samarali qo'llanishi bo'yicha ko'plab namunalar mavjud. Masalan, bir qator zamonaviy ta'lim tizimlarida dars materiallari va topshiriqlarni talabalar qobiliyatlari bo'yicha darajalab tayyorlash konseptlari keng tarqalgan. Inson kapitaliga asoslangan pedagogik yondashuvlarda talabalarni ixtisoslariga qarab o'qitish, qo'shimcha resurslar va mustaqil ishlash imkoniyatini yaratish orqali differensial ta'lim tamoyilini kengaytiradilar. Mahalliy tajribadan misol oladigan bo'lsak, ayrim oliy o'quv yurtlarida ona tili va adabiyot fani bo'yicha ochiq muloqot, seminar va amaliy mashg'ulotlarda guruhni fikr darajasiga qarab ajratgan holda ishlash kuzatiladi. Xorijiy olimlarning fikricha, o'qitishda differensial yondashuv til

² Ahmadjonova, D. Z. (2022). *Ta'lim jarayonida differensial yondashuvning psixologik-pedagogik asoslari*. Toshkent: TDPU nashriyoti.

³ Yuldashyev, E. S. (2023). Differensial yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarda suggestiv qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari. *Ilm-Fan va Innovatsiya ilmiy-amaliy konferensiyasi*. [https://doi.org/10.5281/zenodo.8358144]

bilimi va til ta'limini shaxsan ishlab chiqilgan individual reja asosida shakllantirishga imkon beradi. ⁴ Mazkur yondashuv, ayniqsa, kompleks va murakkab til mavzularini o'rgatishda, masalan, pragmatik yoki tatbiqiy lingvistika bo'yicha kurslar o'qitishda qo'llanilmoqda. Shuningdek, ko'plab mamlakatlarda inklyuziv ta'lim tizimlarida differensial strategiyalardan foydalaniladi, bunda imkoniyati cheklangan talabalarni ham guruhlariga bo'lish va ularga mos materiallarni taqdim etish yo'llari belgilanadi. Bunday yondashuvlar sinf ichida har bir talabaga individual e'tibor ko'rsatib, o'quv jarayoni natijasida umumiy o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Muhokama va natijalar

Differensial yondashuv qo'llanilishining bir qator afzalliklari mavjud. Ulardan eng muhimi – ta'limni talabalar qobiliyat va tayyorgarlik darajasiga moslab tashkil etish orqali darsning samaradorligini oshirishi. Shu bilan birlikda, guruh ichida hamma uchun qiziqarli bo'lgan vazifalar yaratilishi orqali talabalarning faolligi va qatnashuvi kuchayadi. Differensial yondashuv har bir talabaga o'z kuchiga mos vazifa taqdim etilishi bilan ularni yutuqqa erishishga undaydi. Bundan tashqari, bu yondashuv asosida o'qituvchi vaqtni tejashi va yanada samarali baholash tizimini yo'lga qo'yishi mumkin. Masalan, test va variantli ishlar yordamida talabalar bilim darajasi o'lchanadi, natijalar to'g'risida tezkor fikr-mulohaza berish imkoniyati paydo bo'ladi.

Biroq differensial yondashuvni amalda qo'llashda ayrim muammolar ham yuzaga kelishi mumkin:

- Resurs va vaqt talabi – sinfda bir vaqtda turli topshiriqlar bilan shug'ullangan guruhlar uchun qo'shimcha o'quv-materiallarini tayyorlash va ularga individual e'tibor berish o'qituvchidan katta xarajat va vaqt talab etadi.

⁴ Sattorova, Z. Sh. (2022). Ona tili ta'limini tashkil etish va takomillashtirish muammolari. Buxoro davlat universiteti ilmiy ishlanmalar platformasi.
https://uniwork.buxdu.uz/resurs/12636_2_230FF8971C606F9DCE94288E49178A0490EBD387.pdf

- Baholash murakkabligi – talabalar guruhiga qarab o‘zgacha topshiriqlar tuzilgan hollarda ularning yutuqlarini adolatli baholash va tenglashtirilgan mezonlarni qo‘llash murakkablashadi.

- O‘qituvchi malakasining yetishmasligi – differensial texnologiyalarni to‘liq amalga oshirish uchun o‘qituvchilar maxsus tayyorgarlik ko‘rishi lozim. Ularning yangi metodikalar, didaktik yondashuvlar va psixologik tahlil ko‘nikmalariga ega bo‘lishi kerak.

- Infratuzilma va texnologiyalar – interfaol vositalar va o‘quv materiallari ham sinovdan o‘tkazilmay, har bir talaba uchun alohida o‘quv yo‘lini qo‘llab-quvvatlovchi platformalar hozircha keng tarqalmagan bo‘lishi mumkin.⁵

Yuqoridagi muammolarni yengib o‘tish uchun bir qator takliflar mavjud. Xususan, o‘qituvchilarning differensial texnologiyalar bo‘yicha muntazam malakasini oshirish, ishlab chiqilgan dars rejalari va topshiriqlar to‘plamini ilg‘or tajribalar asosida boyitish zarur. Shuningdek, ta‘lim-tarbiya jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish yordamida o‘quv materiallarini avtomatlashtirilgan tarzda shaxsga moslashtirish mumkin. Darslarni kichik guruhlarda o‘tkazish, har bir guruhga o‘qituvchi nazarati ostida maxsus mashg‘ulotlar tashkil etish; ma‘ruzalarni taqdim etishda interfaol usullarni (muammoga yo‘naltirilgan ta‘lim, loyiha asosidagi ta‘lim) qo‘llash differensial yondashuvning muvaffaqiyatini oshiradi. Muhokama bo‘limida keltirilgan tavsiyalar ommaviy ta‘lim muassasalarida samarali ijro etilsa, ona tilini o‘qitish sifati va talabalar bilim darajasi aniq o‘sishiga olib keladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, oliy ta‘lim muassasalarida ona tilini o‘qitishda differensial yondashuv dolzarbligini tasdiqlovchi bir qator asosiy g‘oyalar keltirildi.

⁵ Xoliqova, M. (2024). Ona tilini o‘qitishda differensial yondashuvning o‘rni va ahamiyati. Renessans nashriyoti. O‘zbekistonda ona tilini o‘qitish bo‘yicha yangi yondashuvlar haqida. https://renessans-edu.uz/files/books/2024-11-29-09-09-59_25d7cd93edcd8ab55fbc62ad179fe371.pdf

Ta'limning ilmiy-texnik taraqqiyot davrida ona tiliga yondashuvni izchil yangilash, zamon talablariga mos dars mazmuni tashkil etish zarurligi ta'kidlandi. Differensial yondashuv talabalarning individual xususiyatlarini hisobga olib, darsni heterogen sinfda ham samarali o'tkazishga yordam beradi. U o'qituvchi va talaba hamkorligini kuchaytirib, ta'lim jarayonini har bir uchun shaxsiylashtirilgan tarzda tashkil etadi. Farqlarni inobatga olgan holda dars materiallarini darajalash orqali har bir talabaga tushunarli bo'lgan ta'lim ta'minlanadi, bu esa til o'qitishda bilim egallashni mustahkamlaydi. Amaliyotdan ko'rinib turibdiki, differensial yondashuvni chuqur o'zlashtirish va qo'llash orqali OTMlarda ona tili fanini o'qitish samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin. Shu sababli, oliy ta'lim muassasalarida ona tili o'qitish metodikasida differensial prinsiplarga asoslangan ta'lim texnologiyalarini keng joriy etish tavsiya etiladi. Bu bilan nafaqat o'quv jarayonining sifati yaxshilanishi, balki mustaqil fikrli, kommunikativ va ijodiy talaba kadrlar shakllanishiga ko'maklashiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Solieva, X. A. (2020). Ona tili darslarida innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali ma'naviy tarbiyani shakllantirish omillari va imkoniyatlari. "Molodoy Ucheny", 4, 489–491. [<https://moluch.ru/archive/294/66810/>]
2. Ahmadjonova, D. Z. (2022). "Ta'lim jarayonida differensial yondashuvning psixologik-pedagogik asoslari". Toshkent: TDPU nashriyoti.
3. Yuldashyev, E. S. (2023). Differensial yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarda suggestiv qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari. "Ilm-Fan va Innovatsiya ilmiy-amaliy konferensiyasi". [<https://doi.org/10.5281/zenodo.8358144>]

4. Sattorova, Z. Sh. (2022). Ona tili ta'limini tashkil etish va takomillashtirish muammolari. Buxoro davlat universiteti ilmiy ishlanmalar platformasi. https://uniwork.buxdu.uz/resurs/12636_2_230FF8971C606F9DCE94288E49178A0490EBD387.pdf

5. Xoliqova, M. (2024). Ona tilini o'qitishda differensial yondashuvning o'rni va ahamiyati. Renessans nashriyoti. O'zbekistonda ona tilini o'qitish bo'yicha yangi yondashuvlar haqida. https://renessans-edu.uz/files/books/2024-11-29-09-09-59_25d7cd93edcd8ab55fbc62ad179fe371.pdf